

Библиотека

СрпАрт

књига 1

Главни и одговорни уредник
Предраг Митровић

Уредник издања
Александра Паладин

Константин Михаиловић

ЈАЊИЧАРОВЕ
УСПОМЕНЕ
ИЛИ
ТУРСКА ХРОНИКА

Превела
Душка Митровић

ART
ENTER

Београд, 2024.

Преводељкин прослов

Први српски роман *Јањичарове успомене* или *Турска хроника*, стваран између 1497. и 1501, нажалост није сачуван у изворнику, него – пошто је једна од његових сврха била да теоријски упозори на особине османске војске још несавладане хришћане у (могућим) борбама против великотурске империје – у преводу на пољски и чешки језик. Као што аутор сам наводи на крају дела, стварао га је „руским писмом“, а тврдња да га је завршио 1400. вероватно се дугује грешци у преводу или у неком од преписа, па је дотична година заправо 1500. По мишљењу експерата попут проф. др Ђорђа Живановића, најпотпунија верзија књиге је објављена у Пољској 1912. године, те ју је он вратио српској књижевности на основу тог издања. Зато смо се и ми најтемељније водили истим изворником (*Pamiętniki Janczara* [Kronika turecka Konstantego z ostrowicy], *Razprawy Widzialu filologiezengo, Akademii Umiejetnosci w Krakowie*, 51, Krakov 1912.- прир. Jan Łoś) са циљем да направимо не бољи, него савременом читаоцу пријемчивији превод, консултујући у исти мах и друге верзије романа.

Душка Митровић

*Почиње да описује турску владавину Константин, син
Михаила Константиновића, Рашанин из Островице ког су Турци узели
у јањичаре.*

Предговор

Сви народи који се водимо светим крштењем нашег блаженог Господа Исуса Христа верујемо у једног Господа Бога и исповедамо Њега, творца неба и земље у три лица: Оца, Сина и Светог Духа и једину и неодвојиву Тројицу, која довека влада. Амин. У име Оца, и Сина, и Светога Духа. И зовемо се хришћани по нашем Христу, у славу нашег Господа Бога. И стога се, многопоштована Света Тројице, молимо твојој светој милости. Помози сада својим хришћанима и одагнај клете кривовернике. Амин.

Прво поглавље:

О разним кривоверницима и Мухамедовом помоћнику Алији

Мухамедов закон примили су различити кривоверници: Аргини, Персијанци, Турци, Татари, Бербери, Арапи и неки црнци који немају огњених знака на лицу. Сви они се држе Мојсијеве књиге, а воде се клетим *Кураном*, у којем је Мухамед записао свој закон, и верују у једног Бога као творца неба и земље.

Пре жетве, они одржавају *Курбан-бајрам*. За време овог великог празника, свак пости месец дана, читавог дана ништа не једе нити пије, све до звезда. Али ноћу, колико год ко пожели, једе месо и пије воду, и тако до дана. А када пак наступи нови месец, они обилато светкују, празнујући три дана. Али ипак не пију вино, нити се служе икаквим квасом.

Деле милостињу. Појединим робовима скраћују године сужањства, а велика господа ослобађа оболеле. Приређују гозбе, кољу овнове, јарце и камиле, у име Бога удељују месо, хлеб, свеће и новац. Ко год да наиђе, било да је хришћанин или кривоверник, дају му милостињу. На гробовима ноћивају, клањајући се. Пале лојанице. Каде тамјаном за душе мртвих.

А када сам питао кривовернике због чега на гробовима покојника и у храмовима пале лојанице уместо воштаних свећа, одговорили су ми да богу на жртву ваља приносити шкопце уместо пчела.

„Како се теби чини? Је ли то добро или није?“, питали су ме.

„Уколико је Мухамед једно добро уредио, онда је и друго“, одговорио сам им.

Други њихов празник одвија се на јесен и зову га *Рамазан*, што би значило мали празник. Тада добровољно посте. Али и за овај празник светкују и деле милостињу једнако као за први. У седмици празнују петак као Јевреји суботу, или хришћани недељу.

„Тада светкујемо јер је Бог створио човека у петак“, напомињу.

Обрезују се. Не хране се свињетином. Са Јеврејима су сагласни у тих пет прописа, али ни у чему другом.

По обрезавању називају се муслимани, желећи да буду бољи него хришћани и Јевреји. Муслимани значи: људи који се покоравају Богу. А нас хришћане доживљавају као заблуделе пошто признајемо и величамо Свету Тројицу.

„Нема три бога, већ је само један“, говоре.

И стога муслимани хришћане зову каури, што би значило неверни и отпадници. А, опет, хришћани муслимане зову кривоверницима због њихових нечасних дела, о којима овде нисам хтео да пишем. Јер кривоверник значи: окрутан, нечовечан, налик говеду.

Они би хтели да се прикажу да су добри, па како мисле тако и говоре.

Али би неко могао да каже: греше стога што немају добрих учитеља који би их учили и управљали њима. Они би могли да буду добри кад би то желели. Но учитељу који би њима управљао, свакако би лакше и корисније било да сипа штагод у пробушену врећу, него да управља таквим простачким народом.

Друго поглавље:

О Мухамеду и његовом помоћнику Алији

Мухамед је имао сестру Фатиму. Дао ју је свом помоћнику Алији за жену у време кад је ширио своју веру подучавајући јој и проповедајући је као у намери да осуди Христову веру. Јер је он своју творио спрам света, имајући на уму да је већина људи склона светским, а не божанским стварима. Тако је свима онима што су кренули његовим путем и следовали његовој науци обећавао земно благостање, велико господство и богатства, хвалио их и сматрао добрим људима. А оне што су се Мухамеду супротстављали, Алија је мучио на различите начине.

Као и Мухамеда, кривоверници сматрају Алију пророком, тврдећи да је био моћан и силовит муж. Додају да је имао сабљу звану Зулфикари, веома оштру и толико тврду, како они причају, да би Алија њоме продирао и у гвозђе и у челик као у паучину. А други говоре да је његова жена, као велика чаробница, својим моћима чинила да ова сабља буде толико оштра.

Мухамед је тада живео у свом злу четрдесет пет година, ширећи своју веру.

Лежећи, затим, на самртничкој постељи, позвао је цео свој збор и наредио му:

„Да ми справите погреб и да ваш гроб буде поред путева како бисте били спремни за час када ускрснем. Држите се чврсто моје заповести и не дајте да вас ишта заведе, јер сам вас научио правој вери. Онда ћете бити нови Божји вољени Израил. А мој погреб

справите у Медини и слушајте мог Алију јер ја ћу у судњи дан да ускрснем и поведем вас тамо где ћемо сви да будемо радосни. Сви међу собом будите љубазни и правични. Праштајте робовима године робовања јер нисте богови да их до смрти држите у ропству. А тако ћете и снажити, јер ће се, видевши вашу правдољубивост, сваки човек држати вас и ваше науке.“

После Мухамедове смрти, Алија је, веома тужан, појахао до стене са циљем да из пуке жалости уништи своју сабљу. Ударио је у стену тако да се у њу читава сабља зарила.

Када је Алија видео да је његова сабља у стању и за такво чудо, овако јој је, према њиховој вери, рекао:

„Престани, Зулфикари, јер је то против Бога.“

Живео је девет година после Мухамедове смрти. Последње године је, лежећи на самртничкој постељи, скупио целокупан збор кривоверника, опомињући их да се чврсто држе Мухамедове вере јер је она боља од свих других, као и:

„Стога мучите кауре где год будете у прилици да не би мучили они вас. И тражите их по њиховим кућама; боље него да их код куће чекате.“

А кад је Алија приметио да је надомак самртног часа, наредио је да узму његову сабљу и баце је у дубину мора.

И кривоверници говоре да, онде где су ову сабљу бацили, три дана се море узбуркавало и ковитлало из жалости за Алијом.

И стога кривоверници имају мале књиге, чувајући их уза се као светињу, које зову хамаили. Као што је код нас јеванђеље, посебно их носе у рату, под мишком, а на њима је насликана сабља Зулфикари. Тврде да им је од велике помоћи у бици и да, ма ком да се закуну на те књиге, чврсто ће му бити од речи.

Али има и других, лажних књига, које се справљају од парчета венецијанског сапуна. Кад хоће неком главу да смакну, тада се куну на књиге справљене од оног сапуна а личе на праве; коме тако учине, тај не треба више да се у здрављу и чему нада, како се десило босанском краљу, као што ће се о томе доцније говорити.

Треће поглавље:

О њиховој Божјој служби и њиховим храмовима

Турски храмови имају мале и велике округле куле, а око њих балкон; и кривовернички свештеник за дан и ноћ седам пута улази на кулу и виче, ходајући по балкону и ставивши један палац у једно ухо, а други у друго, из свега гласа, што најјаче може, ове речи на свом језику: *Лај иллаха илла лах, Мухамед ресулу-ллах, ешхеду енне лај иллаха илла-лах*, што значи: Бог богова, Мухамед је Божји посланик, услиши ме, Боже богова.

Зачувши овај позив, пошто уз себе има увек воде, сваки кривоверник унакрст опере своје удове и иде у храм, да клања.

Прва молитва је у два сата после поноћи и називају је *темџит намази*, а друга у свитање и називају је *сабах намази*. Трећа је у трећи дневни сат и називају је *кушлуг намази*, четврта у подне и називају је *олеј намази*, пета се одвија послеподне и називају је *икинџи намази*, шеста, кад зађе сунце и називају је *акшам намази*, седма је у трећи ноћни сат и називају је *јаџи намази*. Ових седам молитава, нити ово прање, ниједан кривоклетник неће да пропусти, био у храму, или код куће; па чак и на путу, чим дође време, иде на воду и умива се како је горе речено; пошто сиђе с пута, клања онако како је прописано колико клањања треба да буде у којој молитви. А ако неко хоће да клања и више, то је до његове добре воље. А ако би неко био нечим укаљан док клања, онда му потоње умивање не важи па се тај мора поново прати, а затим испонова клањати. Чак и кад би неко био у купатилу, и тада му је обавезно такво умивање, јер је оно код њих као крштење код нас.

А ако би за неког постали убеђени да нерадо иде у богомољу, ухватили би га, везали за лествице пред храмом где највише кривоверника иде у богомољу; сваки му приђе и грди га речима, а кад тако овај одстоји на лествицама, бива потом пуштен и мора како год уме, хтео – не – хтео, да буде добар.

Исто тако, ниједна женска глава не иде у храм, нити пије вина, нити каквог кваса. А жене имају посебно заклоњено место у богомољама, на које не може ући никакав мушкарац. За коју би се увериле да је пила квас, добре жене би је сматрале слободном женом која мора страховати за своју главу.

Зато ниједан прави Турчин не пије вина, а за ког би се открило да га пије, страшно би га казнили.

Поједини дворани, службеници и господа пију а поједини не, исто тако неки иду у храм, а неки не. Посебно кад иду у рат, уопште нико никад не пије вино, јер Мухамедова заповест гласи: ако би ко био убијен пошто би вино пио, он би довека боравио у паклу. Али пак неки хришћани који слободно путују с Турцима са собом возе вино и пију га без икакве сметње и приде их кривоверници снабдевају вином и онда кад им га је више потребно но што га имају.

Обичај кривоверника јесте да, где год се возили или ишли у храм ради клањања, носе чисту одећу, а ако би на њој била каква мрља, неће да уђу у храм нити да клањају. Исто тако ни у обући коју обично носи, у храм ниједан неће ући, него кад дође до храма, оставља је на уобичајено место, па тако уђе у храм јер је читав под застрт чистим теписима и сваки заузме своје место, један поред другог, и клања.

Сви њихови храмови су бели као папир. И нема тамо никаквих воштаних свећа, само према исходу сунца две дебеле лојанице,

а међу њима у три реда нагоре има много запаљених кандила. У средини је сто, као катедра; ступивши за њ младићи гласно читају Мухамедов *Куран*; код њих у богомољама не певају, него само гласно *Куран* читају док сви остали седе на теписима и пажљиво слушају.

А после тога ступи свештеник, ког називају *мадин*, крочи са сабљом у руци на трећи степеник, па дели ђаволски благослов говорећи:

„Мухамедова вера је изнад свих других; молите се за све душе и за оне који ратују против каура. А кад их приметите да путују натраг из рата својим путем, укажите им почаст и поклон, целивајући им руке и ноге. Постаћете сви учесници тог рата и умилићете се Мухамеду. Јер нам је свемогући бог дао сабљу да се бранимо и уништавамо кауре.“

И, пошто погледа према небу и поглади браду, напушта храм хвалећи Бога.

А ни у храму, нити пред храмом, нема никаквог просјачења нити расправа о каквим пословима.

А у сваком храму има само три свештеника који су уговорили плату са оснивачем богомоље. Зато што је код Турака обичај да народ за храм не даје ништа; ко га заснује, тај га снабдева и потрепштинама. Храмове подиже цар, или неки великаш, или богати трговци, а у свакој богомољи су по три свештеника: један држи сабљу, други стоји на кули уместо звона, како је раније написано, а трећи са својим помоћницима уређује храм.

Тако бива и у њиховом главном храму који се назива *џами меџит*, у којем се скупља сав народ, а нарочито у петак послеподне.

А имају међу собом и такву богомољу као што је парохија.

Четврто поглавље:

О другом храму *имарет*, наиме задушном (по *тефсиру*, односно о њиховим проповедима)

Постоји други њихов храм који зову *имарет*, наиме задушни, у њему убогима деле милостињу и јело, а сваког петка у подне у том храму проповедају на њиховом језику. Па тако ни ја нисам пропуштао њихове проповеди да бих сазнао о чему проповедају, а према чему се владају, и нисам могао разлучити ништа друго до да проповедају сами против себе, не могући или не желећи у то да верују. А свакако им то не допушта Господ Бог. Христову доброту приписују Мухамеду, а своју неваљалост пребацују на хришћане.

Ту проповед називају *тефсир*, а проповедника *тефсирци*, који када крочи за проповедаоницу почиње овако да говори њиховим језиком: *Аит еман Аллах вере, хет судан тевбе, естагфирбу-ллах. Амин, амин*, што значи: „Боже помози, а затим кажите: сви се одричемо свега зла. Амин, амин.“

Онда је било речи о нашем Господу Исусу Христу, а потом је њиховим речима говорио о Мухамеду: *Есе рухуллах, Мухамед ресулу-ллах*, као када би рекао: „Исус је од Божјег духа, а Мухамед Божји посланик“; а што је Мухамедова воља, то је и Христова воља; пророк Мојсије је старији Исусов брат, а Исус старији брат пророка Мухамеда; пред Мојсијем се растворило море, Исус пророк је мртве ускрсавао из гроба, а над пророком Мухамедом стене су се раствориле и носиле га онде где је он клањао Богу. Јер Мухамед је последњи пророк и пред Богом га не може просветлити ниједан други пророк. Кривоверници називају хришћане каурима, а Јевреје

Чифутима, што ће рећи мрцине. Исус се узнео на небеса па су га каури назвали Богом, а Чифути хтели да га убију и да га распну на крст због његове велике светости и великих чуда која је чинио на земљи. Чифути су се плашили да сви за њим не пођу и њему се обрете онако као каури, називајући га Богом. Трагали су за њим Чифути не би ли га после мучења разапели на крсту. Пред њима је Исус ушао у једну кућу и, знајући за јеврејску рђавост, из те куће се изнео на небеса. А кад су Јевреји онде нашли једног човека који је био налик на њега, ухватили су га у тој кући и бацили га на муке, разапели га на крсту, а поред њега два разбојника. И зато каури тврде да је Исус бачен на муке и разапет на крсту. Али ви томе немојте да верујете: Исус је био толико свет да га готово нико није могао ни додирнути, а камоли ухватити и бацити на муке. А кад се Исус узнео на небеса, приступили су му анђели, поздравили га и узели међу се, водећи га по највишем небу и показујући му Божју славу. Пошто се Исус нашао по небесима, кренуо је с анђелима пут небеских врата, као да су хтели да се врате на земљу. Али он је намислио нешто у себи и рекао анђелима: „Заборавио сам на једном месту, овде на небу, сандале.“ И вративши се тако Исус од врата по сандале, остао је на небесима, и биће онде до судњег дана. А када дође судњи дан, Исус ће сићи на земљу и говорити каурима: „Ви сте ме назвали Богом.“ А Чифутима: „Ви сте хтели да ме баците на муке и разапнете, и зато сви идите у вечни пакао и онде ћете бити довека.“

И ово је крај проповеди. Господе Исусе Христе, сине живог Бога, Теби се ми, хришћани, молимо, смилуј се на нас и избави нас од руку непријатеља Твог светог крста, и опрости нам грехе наше да бисмо могли Твоју свету вољу испуњавати и у хвали Твојој веселити се с Тобом довека.

Пето поглавље:

О другој проповеди или вери и Мухамеду

Друга проповед је оваква и свештеник је, на њиховом језику, овако казује:

Чули сте прошлог петка проповед о томе како се Исус узнео на небеса и остао онде, и због чега није хтео да остане с каурима нити са Чифутима; разлог је већ раније саопштен. Али Мухамед, када је сео на некакав вихор, због нас није хтео да остане на небесима јер је дао реч да ће с нама остати на земљи, па као што је у својој доброти дао реч, тако је с нама овде и остао. А када дође време, устаће из мртвих са нама и повешће нас са собом у рај. И стога водите рачуна да поступате по његовој заповести. Муслимани, придржавајте је се пажљиво, не завидећи једни другима као каури, који се тиме служе. Каури један другом не иду на руку: покрашће брат брата и пријатељ пријатеља, издаће један другог, сматрајући да ће му помоћи Бог; продаће ближњег свог за новац и још пити вино и јести хлеб и веселити се због тога, прождирати своје месо и своју крв, хвалећи се да му је успело. А то је вама који против њих ратујете добро знано. Али то веселје ће се преобратити у жалост и тугу. Муслимани, пророк Исус је ишао према Цимбумбареку или Јерусалиму. А кад се обрео међу виноградима, спопала га је жеђ и он је ушао у један виноград тражећи воде и онде је нашао један прекривен глинену врчу пуну воде; узео га је и напио се ове воде која је, иако чиста, била горка као пелен. И Исус је овом врчу рекао: „Реци ми, како то да имаш у себи воду чисту али горку, лошу за пиће?“ Врча му је одговорио: „Једна игла је

украдена и продата за новац. А тај новац се помешао с новцем за који сам ја купљен.“ И стога, пазите, мили муслимани, како је мала крађа велик грех. А кад се то јавило светом пророку, како би могло да буде тајна Богу? Зато будите милостиви један спрема другог, један другом не чините неправде ни крађе; а ако би неко нешто нашао, нека врати и не скрива. Дај нек се викне једном, двапут, трипут, па ако се не јави онај чија је ствар, разделите – молим вас – убогима а то никако не присвајајте. У баште каур̄а не улазите, јер то је окорела чељад, а ако јој штагод из баште узмеш, без престанка ће те проклињати а неће опростити, позивајући Бога на освету. Зато поданицима каур̄а не чините неправде. А ако би неко штагод узео из муслиманске баште, макар се срдили, ипак опраштајте, да би вам Господ Бог опростио. Не гневите се дуго један на другог као камила. Робовима и ропкињама одређујте године ропства према њиховом веку. А ако би неко хтео роба дуго да држи не одређујући му године, суседи то не треба да трпе, јер није он Бог па да себи потчини целокупан његов век. А кад постану слободни, помажите им да би се ипак имали чиме издржавати за почетак, зато да би се ширила муслиманска вера. Мухамед је остао с нама на земљи. А када дође судњи дан, сви ће људи да помру, као и анђели. Највише небо има четири краја. Када дође то време, наредиће Господ Бог четворици анђела: „Држите се чврсто сваки за свој крај“, па кад се чврсто сви ухвате за свој крај, помреће као да су заспали. Али ће одмах у том тренутку бити поново живи и хвалиће бога до века. Тада ће анђео Михаило затрубити у трубу и сви људи ће одмах да ускрсну. А Мухамед ће устати живахно, отрешће прашину са своје браде и рећи: *Елхемду лиллахи, рабби-л’аламин*, што би значило: „Захваљујем теби, створитељу својем. Амин.“ А тамо ће достојанствено Мухамед кренути са свим муслиманима и,

када застане, рећи ће громко: „Велико хвала, свемогући Боже, твојој јединствености довека. Амин.“ И тада ће Бог рећи Мухамеду: „Ти си ми служио и добро си владао свима својима, па зато пођи с њима у вечни рај и ту се радујте довека.“

Завршивши ову проповед, проповедник говори свим људима:
„Молите се за матере, за очеве своје и за оне који ратују против каура, и хвалите Бога.“

А тада сви подигну очи и, обема рукама погладивши браде, напусте храм.